

ÁLLANDÓ CSAK A VÁLTOZÁS VOLT – AVAGY A SZAKTERÜLETI EGYÜTTMŰKÖDÉS NÉHÁNY KÉRDÉSE

SZ. NAGY LAJOS

A szakterületi együttműködés szükségességét és jelentőségét felismerve a hazai könyvtárügyi irányítás közel két évtizeddel ezelőtt lépéseket tett már a szervezett szak-könyvtári együttműködés és munkamegosztás kialakítása érdekében, sőt bizonyos szabályozó tevékenységet is elkezdett (gyűjtőköri utasítás). Ez utóbbi tevékenysége során általában azt a helyes elvet tartotta szem előtt mindvégig, hogy a szakterületi együttműködés megvalósítása önkéntességi alapon történjék. Többé-kevésbé az egyes szakterületeken felmerülő igények erősségének, illetve a szakkönyvtárak ezzel is összefüggő együttműködési készségének megfelelően kezdtek szerveződni (vagy összeverődni) bizonyos együttműködési körök, és alakultak ki bizonyos kooperációs formák, módszerek, amelyeknek azonban mind ez ideig csak egy része szilárdult meg igazán.

Melyek voltak az együttműködési próbálkozások legjellemzőbb *eredményei*, milyen *útjait* járták eddig a kooperációnak a szakkönyvtárak?

Kiindulópontnak a gyűjtőköri együttműködés kérdésének előtérbe kerülését tartjuk a 60-as évek második felében: a gyűjtőköri konferencia, az 1968-as gyűjtőköri utasítás, majd az ún. Gyűjtőköri Kódex (Szakirodalmi Kalauz) tudatosíthatta először a szakkönyvtárakban azt az egy részükben már korábban is fölébredt sejtést, hogy a dokumentumtermés rendkívüli növekedése és folyamatos áremelkedése miatt egyre inkább egymásra lesznek utalva a szakterület irodalmának beszerzésében. Az alkalmazott tudományok területén ezen kívül a hirtelen megnövekedett információs igények készítették bizonyos összefogásra a szakkönyvtárakat, illetve intézkedésre a főhatóságokat egyes ágazati információs központok létrehozása céljából, amelyek azután némely esetben a szerveződő kooperációnak is központjaivá váltak.

Néhány tényező tulajdonképpen kezdettől fogva különbséget eredményezett az együttműködés módjában, jellegében, funkciójában és intenzitásában is a természet- és társadalomtudományok, illetve az alkalmazott, a termeléssel közvetlen(ebb) kapcsolatban álló tudományok között. Ilyen tényezők többek között, hogy az utóbbi területeken gyorsabban és határozottabban jelentkezett a friss, naprakész, új típusú információk iránti igény; hogy ezen területek nagyobb részének gyűjtőköri együttműködéséről *nem* intézkedett egyik említett dokumentum sem (műszaki tudományok, műszaki terület, mező- és erdőgazdaság, élelmiszeripar); hogy ugyanitt létrejöttek az említett ágazati információs központok, és körük *hálózat* szerveződött, míg az előbbi tudománycsoportokban nem léteznek ilyen „szakosodott hálózatok”. Mindezek következtében:

- a) a termeléssel kapcsolatban álló tudományterületek szakkönyvtárai között kezdődött meg *előbb* bizonyos együttműködés, információs rendszerré vagy hálózattá szerveződés;
- b) az együttműködés azonban nem elsősorban ún. együttműködési (kooperációs) kör formájában történt, hanem hálózati rendszerben – vagy másként fogalmazva: itt nemegyszer a szakkönyvtári *hálózat* töltötte és tölti be legalább bizonyos fokig az együttműködési kör szerepét;
- c) ennél fogva gyakran inkább a „felülről lefelé irányuló együttműködés” – valójában a központból történő ellátás – valósul meg, mintsem valamiféle szoros *összeműködés*, együttes munka;
- d) ugyanakkor a létesített vagy kijelölt ágazati szakközpontok egyik fő feladata az ágazati irányítás (főhatóság) információs ellátása volt és maradt, s így az egyéb szakirodalmi ellátásba néhány helyen a szakterület más szakkönyvtárainak is be kellett kapcsolódniuk, némileg szakközponti feladatokkal (pl. a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem kohászati információs szolgáltatása);
- e) a természet- és társadalomtudományok területén elvileg *nagyobb szükség* lenne az együttműködési körökre, miután egyik tudománycsoportban sincsenek viszonylag homogén, egy-egy szakterületet átfogó hálózatok – másrészt viszont e tudománycsoportokban vannak olyan, kisszámú hazai kutatógárdával dolgozó, s valójában egy-egy szakkönyvtárra támaszkodó szaktudományok, amelyeknek ellátására *nincs* szükség igazi együttműködési *körökre* (filozófia, múzeológia stb.);
- f) a természettudományok területén a legutóbbi időkig különösen kevés lépés történt együttműködési körök létrehozására, s ennek az országos természettudományi szakkönyvtár hiánya is lényeges oka lehet. Csak a Veszprémi Egyetemi Könyvtár jól ismert kémiai referáló szolgáltatása valamint a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának a matematika és fizika területére vonatkozó rendszertervei jelentettek hosszú időn át körszervező erőt, s csak most, a legutóbbi években indult meg az MTA Könyvtárának heti gépi szakirodalmi figyelő szolgálata a hazai interdiszciplináris természettudomány igényeinek kielégítésére;
- g) a társadalomtudományokban ennél korábban elkezdődött az egységes szándékú tervező-szervező munka (Társadalomtudományi Információs Titkárság, Társadalomtudományi Információs Munkabizottság), és ha a tervezett társadalomtudományi információs rendszer nem is jött létre, együttműködési körök körvonalai több szakterületen kezdtek kibontakozni, mint a természettudományok területén. (Az Országgyűlési Könyvtár kezdeményezte világpolitikai, valamint állam- és jogtudományi szolgáltatások, a FSZEK együttműködése a tájékoztató kiadványok előállításában más szociológiai szakkönyvtárakkal, bizonyos munkamegosztás kialakulása a közgazdaságtudomány területén működő szakkönyvtárak között.) Lényeges előrelépésnek látszik az MTA Könyvtára körül frissen szerveződő számítógépes társadalomtudományi együttműködés is mind a tudománycsoport egésze, mind az egyes szakközpontok megerősödése szempontjából.

A fentebb vázolt eredmények (*részeredmények, próbálkozások, kezdeményezések*) végső soron nemcsak a szándékokhoz, reményekhez, tervekhez képest látszanak szerénynek, hanem a reális hazai lehetőségekhez viszonyítva is. Indokolt tehát, hogy megkíséreljük áttekinteni azokat a leglényegesebb *akadályokat, gátló tényezőket*, amelyek megnehezítették az együttműködési körök hatékonyabb szerveződését, illetve amelyek miatt ez a szerveződés roppant esetlegesen, véletlenszerűen, összehangolatlanul, nagy hiányokkal és ugyanakkor felesleges átfedésekkel is történt.

A könyvtári – tájékoztatási rendszeren *kívüli* legjelentősebb gátló tényezők egyike az érdekelt használók nem jelentéktelen részének „érdektelensége” a dokumentum- és információellátás fejlesztésében. Ezen egyrészt azt értjük, hogy sok esetben sem a terelés tervezői, sem annak irányítói (különösen már középszinten) nincsenek rákényszerítve arra, hogy az adott szaktudománynak a munkájukat érintő szeletéről valóban jól informáltak legyenek – azaz nem ismerik föl igazán szükségleteiket, s nem ostromolják igényeikkel a szakkönyvtárakat, sőt esetenként a kezdeményező szakkönyvtárak kínált szolgáltatásait sem veszik igénybe. A kutatók (természet- és társadalomtudományok) egy része viszont a megszokás, vagy egyéb kapcsolatai és információszerzési módszerei miatt nem sürgeti az adott szakkönyvtár új típusú szolgáltatásainak kifejlesztését – különösen miután néha olyan egyszerű, hagyományos óhajai is teljesítetlenül maradnak, mint a kért dokumentumhoz való hozzájutás. „Korszerűen” szólva úgy summázhatjuk az elmondottakat, hogy a társadalmi elvárások e pillanatban még nem hatnak elég nagy kényszerítő erővel a könyvtárak többségére itt nálunk – sőt némely esetben egyenesen a könyvtárak „keltik magukat”, hamarabb fölismerve a társadalom szükségleteit, mint az maga.

Egy másik – még mindig inkább külső – nehezítő körülmény volt (vagy azzá *lett*) az, hogy az egyes tudománycsoportokban és -ágakban *nem egy időben* és egyformán volt tapasztalható az irodalom (dokumentumtermés) mennyiségi fölfutása és az erről készíthető szolgáltatások, információk jellegének megváltozása – azaz nem egyszerre lépett föl az egész könyvtári rendszerben az együttműködés, gépesítés stb. kényszere. Ebből azután az következett – és ez már „belső ügy” –, hogy az előbb ébredő ipari-műszaki terület sajátos igényei és kialakuló módszerei *általánosan* érvényes alapelvekként és módszerekként kaptak hangot a könyvtári szakirodalomban. Ez egyrészt érdektelenné tette, elidegenítette a szükséges változtatásoktól is a több vonatkozásban *más* formákat és módszereket kívánó, a megszokásból különben is nehezen engedő egyéb szakkönyvtárakat, vagy éppen fölösleges kudarcélményeket okozott azon keveseknek, akik megkísérelték emez „általános” módszerek alkalmazását a saját területükre.

A *könyvtári rendszeren belüli* akadályok egyike a szakkönyvtárak (s különösképpen az országos feladatokra alkalmas szakkönyvtárak) többségének bizonyos mértékű bezárkózása, autarchiára való törekvése. Ezek a könyvtárak az együttműködéstől függetlenségüket, „kiharcolt rangjukat” féltik, s persze ragaszkodnak kialakult gyűjtőkörükhöz, feldolgozási rendszerükhöz stb. Feltehetőleg azért is oldódott nehezen mind ez ideig eme zárkózottságuk, mert a gyakran ötletszerűen jött új és új tervezetek, javaslatok, kezdeményezések valóban nem nyújtottak elegendő garanciát arra, hogy megéri változtatni a gyakorlaton, s az átállásból valóban előny származik.

Érdekesen függ össze az autarchikus törekvésekkel az a másik törekvés-csoport, amelyet „rendületlen koncepció-termelés”-nek is nevezhetünk. Az egyes szakterületek felelős szakkönyvtárainak kijelölésével kapcsolatos bizonytalanság, határozatlanság, illetve a kijelölt központok szükséges ellenőrzésének, figyelemmel kísérésének elmulasztása olyan gyakorlatot alakított ki, hogy bizonyos területeken *egyszerre* vagy *egymás után* több intézmény is megkísérelte saját szempontjai szerinti rendszerek, alrendszerek szervezését, még inkább tervezését. E koncepciók özönében az érdekelt szakkönyvtárak helye, szerepe, feladatköre nemegyszer évente-kétévente változott, s így nem csoda, ha végül az egész „tervezés” komolytalanná vált, s bizonyos mértékig szkeptikussá tette az érdekelt szakkönyvtárak egy részét a hazai együttműködés megszervezhetőségét illetően is. A koncepciók egy része tulajdonképpen csak újrafogalmazta vagy megerősítette (a TKB-val, TPB-vel) az 1968-as gyűjtőköri utasítás alapján megtervezett kooperációs kör-beosztást, másik része viszont ezt figyelmen kívül hagyva, a realitásokat figyelmen kívül hagyó listákat, beosztásokat produkált (OSZIIR-koncepció).

Hasonló bizonytalanság és határozatlanság uralkodott (és még uralkodik is) a szakkönyvtárak, szakterületi együttműködési körök technikai felszerelése, valamint a számítógépes fejlesztés kérdésében. A tárcák anyagi ellátottsága közti különbség megléte és az értelmes, felelős összehangolás hiánya miatt fordulhat elő az, hogy az együttműködést nem segítő presztizs-vásárlásokkal találkozunk az egyik oldalon, s az együttműködéshez szükséges alapvető technikai felszerelések (telex, gyorsmásoló stb.) hiányával a másikon.

Gátolta-nehezítette az együttműködési körök szerveződését az elegendő következetesség hiánya a kiadott hivatalos rendelkezésekben. A művelődésügyi miniszter 131/1968. (M.K.11.)MM sz. utasítása a gyűjtőkörök kijelölésével párhuzamosan a kooperációs körökre vonatkozóan is fontos intézkedéseket hozott. A tudományterületek többségében pontosan, név szerint kijelölte az „országos jellegű tudományos szakkönyvtárak” (vagy néhány esetben a „tudományági szakkönyvtárak”) közül a megalakítandó kooperációs kör szervezőjét és irányítóját (vagy irányítóit), sőt megnevezte – szakterületenként – az együttműködő könyvtárakat is. (Csak a műszaki tudományok, a műszaki fejlesztés és a mezőgazdaság és élelmiszeripar területére vonatkozóan nem intézkedett. Ez utóbbi területre vonatkozóan azonban négy év múlva a fenti utasítás kiegészítéséül megjelent a 110/1972(M.K.5.)MM sz. utasítás, amely mellékletében a mező- és erdőgazdasági szakirodalmi ellátás könyvtári kooperációs köreit is felsorolta.) Az utasítás alapján született, 1969-ben kiadott Szakirodalmi Kalauz (Gyűjtőköri Kódex) részletes gyűjtőkörrelhatárolással tartalmazta a kooperációs körök felépítését, szintjeit, még ugyancsak a három említett tudománycsoport kivételével. Ennek előszavában Dr. Láng Imre, az MM Könyvtárosztályának osztályvezető-helyettese többek közt azt írta: „A Művelődésügyi Minisztérium által időről-időre kiadandó rendelkezések tételesen fel fogják sorolni a körök munkájába újabban bekapcsolódott és ott aktívan tevékenykedő azon könyvtárakat, amelyek képesek országos szakirodalmi feladatok vállalására.” A későbbiekben azonban hosszú időn át semmilyen újabb intézkedés, rendelkezés nem jelent meg sem a hiányzó két nagy tudományterület gyűjtőköri kooperációjára, sem a többi kooperációs kör munkájának megindítására vonatkozóan. A fenti ígéret ellenére semmilyen regisztráció nem történt meg a szerveződni kezdő együttműködési köröknek, az ezek munkájába

bekapcsolódó újabb szakkönyvtáraknak, amelyek pedig némely szakterületen megpróbálták megtenni az első lépéseket nemcsak a gyűjtőkori együttműködésre, hanem szakirodalmi tájékoztatás nyújtására, esetleg közös feldolgozásra is. Az együttműködőket vagy kooperálni akarókat azután *elvi* szempontból megerősítette ugyan az 1976-ban megjelent tvr, gyakorlati szempontból viszont némi visszalépést jelentett az 1968-as utasításhoz képest a tvr-t követően megjelent 17/1976.(VI.7.) sz. minisztertanácsi rendelet, amely azt közölte, hogy a szakterületi együttműködési kör könyvtárainak tevékenységét a kulturális miniszter által kijelölt könyvtár hangolja össze. Ha ugyanis ez azt jelentette, hogy az 1968-as kijelölések – immár nemcsak a gyűjtőkörre vonatkozóan – érvényesek, akkor még mindig „szabálytalanul” működött az ott nem szereplő kémiai (VVEKK) és kohászati (Miskolc) kooperációs kör. Ha viszont a rendelet szövege *ezután* következő kijelölési feladatra utalt, úgy lényegében hatálytalanította az 1968-as felosztást. Nos, az 5/1978.(XII. 12.)KM sz. rendelet ez utóbbi sejtést igazolja, mivel hatályon kívül helyezte a 131/1968. utasítást, és mivel a szakterületi együttműködési körök tevékenységének összehangolására hivatott könyvtár kijelölését ismételten a *jövőbe* helyezte (12.§.), hiszen megfogalmazása szerint csak I. vagy II. osztályba sorolt tudományos könyvtár tölthet be ilyen szerepet, a tudományos könyvtárrá minősítés viszont a rendelet megjelenését *követő* folyamat. Ezzel összefüggő visszalépés az is, hogy a rendelet 2. sz. melléklete pusztá betűrendben, minden csoportosítás nélkül sorolja föl az „országos feladatkörű szakkönyvtárak”-nak minősített könyvtárakat. További szembeeszkő ellentmondás, hogy a rendelet ténylegesen három szakterületen látszik elismerni együttműködési körök létét (vagy ennyiről tud), s ezek közül egy éppen olyan szakterületen funkcionál, amely szakterület szabályozása az 1968-as rendeletről kimaradt (műszaki, – 1. 4. sz. melléklet). Igéretet tesz a rendelet arra is, hogy a különböző együttműködési körök munkájának összehangolását végző *koordinációs* központok folyamatos kijelölésére is sor kerül. Közel négy év elteltével viszont azt kell megállapítanunk, hogy sem újabb szakközpontok sem újabb koordinációs központok kijelölése nem történt meg.

Anélkül, hogy a legkisebb mértékig is rendeletcentrikusak lennénk, s netán a rendelkezésektől, a jogi megformulázástól várnánk az együttműködés kibontakozását, azt mindenképpen ki kell mondanunk, hogy nemcsak a szigorú-merev szabályozás lehet gátja egy többé-kevésbé az önkéntességen alapuló kooperáció létrejöttének, hanem a nem eléggé átgondolt koncepcióváltások, az egymást korrigáló rendelkezések, a végrehajtásban mutatkozó következetlenségek is (amelyeknek nem valamiféle „rugalmas alkalmazkodás” az alapja!).

A *teendők, lehetőségek* leglényegesebb formáit és útjait – tekintetét kissé távolabbra is vetve – pontosan és részletesen megfogalmazta „A magyar könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programja” c., 1980-ban készült tervezet (32–39. p., valamint – közvetetten – 42–53. p.). Az abban foglaltakat elismételni szükségtelennek tartom, így csupán a fenti helyzetképből szorosán következő, főként a könyvtári irányítás oldaláról szükséges és lehetséges intézkedési és cselekvési módokat próbálom felvázolni.

Az *önkéntes* szakterületi együttműködés létrejöttét – az eddigi tapasztalatok szerint – két alapvető tényező (*kényszerítő* erő) segíti leghatékonyabban: az adott szakterület felhasználóiban követelően jelentkező információs igény és/vagy a gépi (számítógépes)

szolgáltatások. Ez azt jelenti, hogy a szakkönyvtárak ugyan bizonyos mértékig „ki vannak szolgáltatva” az adott szakterület művelőinek, illetve a művelőkkel szemben támasztott társadalmi követelmények, elvárások mértékének – más szempontból viszont éppen e könyvtárak készíthetik ezeket a teljesebb, mélyebb, korszerűbb tájékozódásra, jól megszervezett szolgáltatási rendszerükkel. Szükség van tehát a szakkönyvtárak együttműködési készségének könyvtárügyön belüli serkentésére is, aminek egyik fontos eszköze lehetne a már működő hazai együttműködési körök módszereinek *konkrét, részletekbe menő, gyakorlati szempontú* folyamatos ismertetése a könyvtári szaksajtóban. Olyan módszereké, amelyek átvehetőek, megvalósíthatók. Félő ugyanis, hogy a sok szakkönyvtár jobban ismeri a számukra utólérhetetlen nagy nyugati rendszereket, mint a két utcával odébb lévő, más szakterületen dolgozó hazai szakkönyvtár tényleges eredményeit – s ez elegendő ahhoz, hogy „reménytelenségében” *semmit* se akarjon csinálni. Másik serkentő erőként viszont céltudatosan fel kell használni a számítógépesítést mindazokon a szakterületeken, ahol ezt akár a dokumentumtermés vagy az információigény nagysága, akár az információnyújtás gyorsasága megkívánja.

Az is világos az eddigi tapasztalatok alapján, hogy a körre szerveződésben kulcs szerepe van az adott szakterület központi, nagy könyvtárának, miután ez képes leginkább *nyújtani* valamit, amiért érdemes köréje tömörülni, esetleg neki bedolgozni is. Indokolt tehát e könyvtárak minden oldalú *megerősítése*: az anyagi erőforrások bizonyos mértékű koncentrálása a szakközponti funkciót betöltő könyvtárakra.

Az említett megerősítéshez tudnunk kell a megerősítendő könyvtárak körét – azaz nagyon fontos teendő az 5/1978-as rendeletnek megfelelően a szakterületi együttműködési körök központi könyvtárainak (szakközpontjainak) kijelölése. A kijelöléstől önmagában természetesen nem várhatjuk az együttműködési körök megalakulását. Hogy mégis elkerülhetetlennek tartom az intézkedést, annak három lényeges oka van:

1) a hat évvel ezelőtt megjelent könyvtári tvr és a négy éve megjelent miniszteri rendelet egyaránt előírta a kijelölést, ha tehát ezeket nem kívánjuk hatályon kívül helyezni vagy módosítani, akkor meg kell tenni az adott lépést a felemás állapot megszűntetése érdekében is;

2) a kijelölésnek az érdekelt könyvtárak és fenntartók egy részére feltehetően nem csupán elvi, hanem bizonyos gyakorlati hatása is lehet: segíthet a feladatok ellátása szempontjából fontos megerősítésükben;

3) végezetül a kijelölés némi akadályt feltétlenül gördíthet a korábban említett koncepciógyártási láz útjába is: megakadályozhatja új és új funkciók és beosztások kiötölését ugyanazon könyvtárak számára.

Semmiképpen sem gondolom azonban azt, hogy most azonnal, egy menetben kijelölhető volna az összes szakterület központi könyvtára. Ott lehetséges és szükséges megkezdeni a kijelöléseket, ahol már valóban folytat valamilyen szakközponti jellegű tevékenységet egy könyvtár, illetve kialakultak bizonyos szakterületi együttműködési formák; valamint ott, ahol egyértelműnek látszik a szakközponti funkció betöltése. Vagyis az egész kijelölési folyamat során nagyon lényeges szempont, hogy a vonatkozó korábbi dokumentumok (Szakirodalmi Kalauz, TPB-határozatok stb.) mellett figyelembe vegyük az eddigi kialakult gyakorlatot is. Az imént mondottakon kívül ezen azt értem,

hogy alkalmazkodnunk kell a műszaki, gazdasági és orvostudományi területeken létező-működő, korábban már említett szakterületi szempontból is homogén hálózati rendszerhez. Ezekben az ágazatokban a hálózaton *kívülre* csupán a néhány érdekelt felsőoktatási és akadémiai intézeti könyvtár szorul, a felsőoktatási könyvtárak azonban némely esetben – ha más metszetben is – ugyancsak be vannak csatlakoztatva a hálózati (azaz ez esetben koordinációs) központhoz (l. AGROINFORM, OIK). Úgy hisszük, nemcsak ez utóbbi képlet esetén, hanem a „közönséges” ágazati hálózatok esetében sem érdemes e néhány különálló könyvtár kedvéért újabb szervezeti konstrukciókkal előállni. Az érdekelt központok egy része az eddigi mindennapi gyakorlatában nagyon jól megtalálta a szakmai (szakterületi) együttműködés lehetőségeit e „külsőkkel” is, annál is inkább, mert mint szakterületi szempontból is egységes könyvtár-csoportban sehol sem lehet igazában különválasztani egymástól a koordináló, a hálózati és a szakterületi munkát. Ugyanakkor több központban is azon a véleményen vannak (AGROINFORM, ÉTK, OIK), hogy az adott szakterület szakirodalmi ellátását regionális szinten kell megerősíteni, azaz az ország egyes területeinek gyorsabb és hatékonyabb ellátását a terület érdekelt (szak)könyvtárainak szervezett együttműködése, közvetítő tevékenysége segítségével célszerű megoldani. Az orvostudomány területén tartanak legelőbbre e tekintetben, ahol már megkezdték működésüket ezek a „szakterületi-regionális” együttműködési körök.

Bár maguknak a könyvtáraknak a feladatairól és az együttműködés tartalmi kérdéseiről e cikk keretében nem feladatom szólni, annyit feltétlenül szükségesnek tartok megemlíteni, hogy a szakterületi együttműködési körök összetoborzása, a feladatok megosztása már nem hivatali, hanem könyvtári (szakközponti) feladat. Ehhez feltétlenül szükség van a pontos tájékozódásra az adott szakterület számbajöhető szakkönyvtáraiban, mert csak ennek alapján lehet meghatározni azoknak a könyvtáraknak a nem túl nagy körét, amelyekkel – állományuk, szolgáltatásaik fajtája, minősége, szintje stb. alapján – együttes munkára van lehetőség a szakterület többi – felhasználó-közvetítő – könyvtárának (ill. azok használóinak) ellátására is.

Az együttműködésben érdekelt szakkönyvtárak gyakran hangoztatják azt a véleményt, hogy anyagi feltételek nélkül az egész kooperáció ügye csak „szó, szó, szó”. Ha ez – nem ilyen sarkított megfogalmazásban – igaz is, az is igaz, hogy a pénz *önmagában* még nem teremtheti meg az együttműködést. Eme *egyéb* feltételek közül különösen arra szerettem volna ráirányítani a figyelmet e rövid áttekintéssel, amelynek hiánya eléggé szembetűnő volt az elmúlt évtized munkálataiban. Bármennyire is közhelynek tűnik, az ellenkező tapasztalatok miatt el kell mondanunk, hogy – mint minden munkához – a szakterületi együttműködéshez is szükség van a változásokon belül bizonyos állandóságra is. Az ügy előbbre vitele mind a szabályozás mind a tervezés-szervezés tekintetében csak a folyamatos odafigyeléssel, a megfontoltan kialakított álláspont és munkarend következetes (nem merev) képviselésével, a jó rendelkezések és elképzelések nyugodt végigvitelével képzelhető el. Vagy – hogy ne legyünk túlságosan maximalisták – legalább az erre való határozott törekvéssel.